

rigsdagsmand i Berlin Gustav Johannsen som kilde blev orienteret om kejser Wilhelm II.s gøren og laden, hvilket ikke lagde en dæmper på hendes mistro til tyskerne og deres kejser.

De sønderjyder der under første verdenskrig kom i russisk fangenskab, fik forskellige begunstigelser takket være enketsaritsaens mellemkomst. Blandt disse var dyrlæge Fritz Clausen, Bovrup, der som russiskkyndig var talsmand for sine kammerater. Efter krigen udtrykte han i et interview med »Hejmdal« sin dybe taknemmelighed for den hjælp, »den højtstående dame« i Petrograd havde ydet de sønderjyske krigsfanger. Han blev endog tilsagt til audiens hos samme på »Hvidøre« (s. 62ff). Senere faldt han som bekendt for nazismen.

Dagmar følte sig naturligvis nært knyttet til den russisk-ortodokse kirke i Bredgade, hvor hun ofte overværede gudstjenesten i selskab med den hvidrussiske koloni i København. Ejendomsforholdet til Aleksander-Nevskijkirken er selv efter højesteretsdommen i 1925 mærkelig nok svævende. Sognepræsten modtager regelmæssigt en opkrævning på kommunal ejendomsskat, som ligeså regelmæssigt ikke bliver betalt, men der sker ikke det ringeste i den anledning (s. 74ff).

Om enkekejserindens økonomiske forhold under de sidste år i Danmark oplyses det, at hun var afhængig af nådegaver fra det danske kongehus (s. 25). Det er ikke helt korrekt. På et

hemmeligt familieråd på Buckingham Palace sikrede kong George V, dronning Mary, enkedronning Alexandra og prinsesse Victoria, at enken på »Hvidøre« skulle oppebære en apanage på 10.000 pund. Men da man kendte Dagmars rundhåndethed over for nød-stedte hvidrussere, der bankede på hendes dør, måtte der ansættes en administrator for at forhindre, at den årlige understøttelse le:indigt blev formøblet. Valget faldt på den danske kommandør, senere viceadmiral, Amstrup, der røgtede sit hverv med omtanke og diskretion fra 1923 til hendes død i 1928. Ekskejserinden vidste intet om penge og havde aldrig behøvet at tage sig af den side af tilværelsen. I 1921 var det da også lykkedes hende at oparbejde en udækket gæld på 330.000 kr., som ØK og Landmandsbanken hæftede for med halvdelen til hver. Efter bankens fallit i 1922 harg ØK på gælden alene.

I indledningen skriver H. C. Clausen beskedent, at »denne bog ikke er en udførlig skildring af kejserinde Dagmar...« (s. 12). Alligevel fremtræder bogen som et interessant og velskrevet supplement i eksklusivt udstyr til den righoldige litteratur, der i forvejen findes om hendes omskiftelige liv.

Det undrer anmelderen, at E. E. P. Tisdalls bog »The Dowager Empress«, London 1957, ikke findes i litteraturfortegnelsen.

Henrik Bertelsen

ØKONOMISK OG SOCIAL HISTORIE

Chr. P. Fogtmann: *Det blev til De Bergske Blade*. (De Bergske Blades Fond, 1990). 254 s.

»De Bergske Blade« er dels fællesbetegnelsen for en gruppe på seks provinsdagblade, dels firmanavn for disse blades udgiverselskab siden 1904.

Fælles for dem er både den politiske holdning – oprindelig Venstre, fra 1976 den bredere »liberal uafhængig« – og stifteren: den markante venstre-politiker Chresten Poulsen Berg (1829-91).

Her op til 100-året for Bergs død har Chr. P. Fogtmann, der fra 1962 til 1985 var chefredaktør på et af de Bergske blade, Thisted Dagblad, skrevet en bog om C. Berg og bladgruppen, der både ajourfører og giver en bredere skildring end Frode Aagaard's »De Bergske Blade« fra 1967. Bogen gik i trykken i november 1990 og har derfor ikke kunnet medtage salget af De Bergske Blade til finansmanden Klaus Riskær Pedersen i december 1990 og den turbulens, salget var omgærdet af og blev årsag til. Men ellers er bogen blevet ført helt op til fuld aktualitet.

De Bergske Blade omfatter aktuelt (dec. 91) Frederiksborg Amts Avis, Folkebladet Sydjylland (til april 1989: Kolding Folkeblad), Thisted Dagblad (til 1.4. 1970: Thisted Amts Tidende), Viborg Stifts Folkeblad, Ringkjøbing Amts Dagblad og Dagbladet Holstebro, Struer (til 3.9. 1983: Holstebro Dagblad). Alle er de grundlagt i årene 1872-82 i den periode, da Venstre for alvor vandt fodfæste blandt vælgerne. Ligeledes har de lige siden 1. Verdenskrig konstant haft en ret solid markedsandel, der stabilt har ligget omkring 16-18 % af det samlede danske dagbladsalg.

Virkelig bemærkelsesværdigt er det, at samtlige seks dagblade hører til de efterhånden meget få overlevende inden for dansk presse. Mens bladdøden har raseret den danske bladskov, er ganske vist flertallet af de overlevende at finde inden for venstrebladenes kreds, men også der har der været dødsfald. Her har imidlertid alle overlevet – omend ét, Frederiksborg Amts Avis, er kriseramt, primært grundet presset fra den altfor nære hovedstad, der er ved at få

udgiverbyen Hillerød som forstad. Der har nemlig aldrig været andre faste medlemmer af den Bergske Bladgruppe, kun et antal blade, der for en kortere periode har været helt eller delvist ejet af C. Berg eller arvinger: Roskilde Dagblad og Langelands Avis, der senere blev overtaget som aflæggere af andre blade, Holbæk Amts Dagblad, der i 1916 blev en halvdel af fusionen til den derværende Amtstidende, Hobro Avis, som i 1919 blev til »Himmerland«, der skejede politisk ud under besættelsen, og endelig Esbjerg Avis, der blev solgt i 1910, og i 1918 udgjorde en væsentlig del af grundlaget for den nye lokale succesavis »Vestkysten«. Men disse aviser var kortvarige intermezzi, og den sidste var ude af det Bergske billede i 1921.

Den eneste fiasko, C. Berg havde som bladmand, kom i forbindelse med »Morgenbladet« i København, hvor han i øvrigt kun var én blandt flere af det daværende Venstres tunge politikere i ledelsen. Bladet blev startet i 1873, og de ledende i redaktionen blev fra 1880 Viggo Hørup og Edvard Brandes; da disse to tre år senere kom i politisk konflikt med C. Berg, og denne vandt opgørets første runde, stiftede de to andre »Politiken«, der snart udkonkurrede Morgenbladet, som måtte give op i 1892, overtaget af P. A. Albertis Dannebrog.

Chr. P. Fogtmann giver i de første kapitler en levnedsbetragtning af C. Berg, primært som politiker og bladmand, tæt sammenvævet med en skildring af bladgruppens fremvækst i hovedtræk. Herefter beskrives i nogle kapitler udviklingen under arvingerne, først enken Maren Berg og sønnerne. Siden følger omdannelsen til I/S De Bergske Blade i 1904, hvor medlemskab var forbeholdt de Bergske arvinger, og overgangen til ApS-selskabsform i 1978. Hele udviklingen i udgi-

verforholdene op til 1990 er beskrevet i stor detailrigdom, inkl. angivelse af de til enhver tid ledende medarbejdere.

Derefter følger en redegørelse for hvert af de seks egentlige Bergske Blades historie med vægten lagt på de senere års begivenheder. I den forbindelse anføres (vistnok samtlige) redaktører, forretningsførere og andre medarbejdere med ledende funktioner, i mange tilfælde ledsaget af en kort biografi. Desuden redegøres der for udskiftninger i bladens teknik – og meget mere.

Fremstillingen er i alle afsnit detaljeret og kompetent udført. Generelt skal det understreges, at som repræsentant for den »journalistiske« pressehistorie – d.v.s. et stykke pressehistorie udført af fagets egne folk – hæver den sig langt og solidt over gennemsnitsstandard. Genrens normalt største svaghed er en for høj grad af indforståethed kombineret med en ringe grad af systematik og analyse, i hvert fald set med en fagpressehistorikers øjne. Også på disse dimensioner er denne bog markant over gennemsnit. Enkelte steder kunne man måske ønske sig lidt mere systematik i oplysningerne: Når nu f.eks. næsten alle udskiftninger af trykmateriel er dateret, kan det godt ærgre lidt, at ikke også de sidste par stykker er forsynet med datering. Og et par andre småting af samme type, men netop småting. Bogen er også præget af en vis mangel på analyse, hvad de økonomiske og oplagsmæssige aspekter angår, samt ikke mindst med hensyn til tendenser og skift i de redaktionspolitiske tendenser. Netop dette sidste punkt ville det have interesse at få en fremstilling af fra en så erfaren pressemand som Chr. P. Fogtmann.

Men disse kritiske punkter er mest spørgsmål om vægtning af nogle aspekter, og »manglerne« forringer ikke bogens værdi som et stykke solidt og væg-

tigt arbejde med en rigdom af informationer. Det eneste virkelige savn gælder fraværet af et personregister.

Jette D. Søllinge

Helge Jensen: *Ritzau privat. Liv og død i efterladte papirer*. (Udgivet af Dagspressens Fond, 1991. I kommission hos Odense Universitetsforlag). 99 s., 128 kr.

»Ritzau privat« er udgivet i anledning af Ritzau Bureau's 125 års jubilæum 1. februar 1991 og omhandler træk af stifteren, Erik Nicolai Ritzaus privatliv. I forbindelse med jubilæet blev der også udgivet en anden bog, redaktionschef Jørgen Fastholm's »Ude, hjemme og Ritzau«, der behandler de sidste 25 års bureauhistorie. Denne sidste bog er da et supplement til Gannar Næsselunds jubilæumsbog fra 1966: »Nyhedsformidling gennem 100 år«.

»Ritzau privat« er ikke en traditionel biografi, men fortæller på grundlag af E. N. Ritzaus ti efterladte scrapbøger, der med nogle huller dækker årene 1850-1901. Heri findes en kalejdoskopisk samling af biletter, lejlighedssange, menukort, invitationer etc., etc. Helge Jensen har plukket i indholdet og benytter det til at fortælle løst og fast af anekdoter, små historier og tidsbilleder. Indholdet er samtidig organiseret i nogle grupper, hvoraf de nok mest interessante har resulteret i afsnittene om »pressens mænd« (kollegaer og konkurrenter) og »begivenheder«, primært inden for presseverdenen. Et mindre centralt, men grundigt og ganske informativt, afsnit fortæller om et af de første funktionsduelige forsøg på at konstruere en skrivemaskine: R. Malling-Hansens »skrivekugle«.

Bogen har ikke ambitioner om at være et vægtigt bidrag til pressehistorien og er vel mest egnet til kvalificeret hyg-